

Historische Kring Bemmel

Jaargang 5, nr.2
Mei 1995

1754-122
B - B - G.

Historische Kring Bemmeler

Uitgave ten behoeve van de leden, jaargang 5 no 2.

Inhoudsopgave:

Een woord van de voorzitter	1
De gemeente Lisse hielp Bemmeler	2
Toegang tot het verleden	6
In Bemmeler staat een huis (9)	7
Twee keer bevrijd	8
Bericht uit het archief	9
Bestuurders gevraagd	10
Contributie 1995	10
De Kringprijs 1995	11
Een kranteknipser (12)	12
"Uut de ouwe deus" (12)	13
De Onderlinge Rundveeverzekering	14
Piet Leijssing, schilder uit de gemeente Bemmeler	15
Oude foto's (2)	22
Straatnamen in Bemmeler, Haalderen en Ressen	24
Vrijheidsboom te Bemmeler omgehakt	25
Agenda	32
Boeken	32
Colofon	

Kopij volgende nummer:

Dit is de twaalfde uitgave van het kringblad. Het voornemen bestaat het volgende nummer begin september 1995 te laten verschijnen. Kopij voor dat nummer is welkom en kan bij de redactieleden of bij het secretariaat worden ingeleverd. Als uiterste datum van inleveren willen wij graag 10 augustus 1995 aanhouden.

Een woord van de voorzitter

Het is de bedoeling dat het bij Bemmelerwaard blijvend gedeelte van Ressen, globaal gelegen tussen de A52 en de Woerdsestraat-Oude Postweg, tot beschermd dorpsgezicht wordt bestempeld. De Oude Postweg zal van dit dorpsgezicht deel uit maken en zal dus geen andere dan de huidige functie krijgen. Archeologisch onderzoek maakt deel uit van de planvoorbereiding.

Deze uitspraken zijn te lezen in het commentaar van het gemeentebestuur van Bemmelerwaard op inspraakreacties inzake het ontwerp-structuurplan "Het land over de Waal", beter bekend onder de naam Waalsprong. Ook onze kring deed aan de inspraak mee.

Bij het slechte nieuws van de opdringende bebouwing komt het hoopgevendende nieuws dat de bestuurders er veel aan doen om zoveel mogelijk historische en landschappelijke waarden veilig te stellen. Dit verdient een positieve houding.

Het is jammer dat veel van de rust van weleer in Ressen nooit meer te genieten zal zijn, maar de A52 verstoort nu ook al veel. En juist het autosnelverkeer zal zich naar het westen verplaatsen.

De Waalsprong zal ongetwijfeld voor een aantal mensen ingrijpende en minder prettige gevolgen hebben. Aan de andere kant liggen er ook kansen. Dat is bijvoorbeeld het geval als het beschermen van het dorpsgezicht gepaard gaat met een historisch verantwoord herstel van de landschappelijke omgeving. Het ziet er naar uit dat dit gaat gebeuren. Omwonenden en verenigingen zoals de kring zullen alert moeten blijven en als dat nodig is aan de bel moeten trekken.

Gelukkig heeft de kring in Ressen een naar verhouding zeer hoog aantal leden. Dat kan geen toeval zijn.

Louis Dolmans.

De gemeente Lisse hielp Bemmél

Herinneringen van oud-hopman G. van Houten uit Lisse.

Zoektochten in het verleden plaatsen je altijd voor verrassingen. Dat geldt zeker ook voor de naspeuringen die we deden bij het maken van ons boek over de Tweede Wereldoorlog, "Twee keer bevrijd". Door de contacten met Ds. Overbosch, die van 1944 - 1948 de Nederlands Hervormde Gemeente Ressen - Doornik diende, werden wij op het spoor gezet van de gemeente Lisse.

Onze streek kwam totaal berooid uit de oorlog. Er was in Bemmél niet één huis of gebouw te vinden, dat niet beschadigd was. Veel gebouwen waren totaal verwoest, heel veel inventaris was geroofd. Direct na de terugkeer van de bewoners kwamen allerlei hulpacties op gang. "Twee keer bevrijd" vertelt daarover. Een bekende organisatie was de H.A.R.K., de Hulpactie Rode Kruis, die in het hele land belangrijk werk heeft gedaan. Toen eenmaal tot de rest van het land was doorgedrongen wat er allemaal was gebeurd in de oorlogsgebieden, o.a. in de Betuwe, leidde dat tot initiatieven als in de gemeente Lisse, waar besloten werd om Bemmél-Ressen te adopteren. Er werd geld ingezameld - f 35.000 een kapitaal bedrag voor die dagen! - en er werd een zending goederen per schip van Lisse naar Bemmél gevaren.

Wij kwamen in contact met de heer G. van Houten uit Lisse, nu 72 jaar, die destijds als padvinder aan boord was van de boot, die de ingezamelde spullen van Lisse naar Bemmél bracht. Wij vroegen hem om zijn verhaal op papier te zetten, zodat we dat in ons kringblad konden opnemen. Hieronder volgt zijn verhaal.

Direct na het beëindigen van de Tweede Wereldoorlog werd er door de H.A.R.K. in Lisse het plan opgevat, ten behoeve van mensen, die door oorlogshandelingen hun bezittingen verloren hadden zien gaan, een inzameling te houden van allerlei zaken. Met hulp van vele vrijwilligers(-sters), waaronder ook padvindergroepen, werden met handkarren, bakfietsen en paard en wagens de meest uiteenlopende zaken ingezameld. Variërend van bestek, scharen, meubels, kachels enz.

Via de scholen werd aan de kinderen om speelgoed gevraagd. Alles werd opgeslagen en gesorteerd in één van de hallen van de bloembollenveiling. Daar het aan gemotoriseerd vervoer ontbrak werd besloten de ingezamelde goederen per schip naar Ressen - Bemmeler te brengen.

Hiertoe werd de heer De Graaf, beurtvaartschipper, bereid gevonden. Nadat het schip geladen was, vertrok het op een woensdag richting de Betuwe. Naast de familie De Graaf zouden drie heren van de H.A.R.K., Bunt, De Koning en Segers de reis meemaken en ook vijf leiders van de plaatselijke padvindergroepen. Te weten Dronkers, Van Houten, Van Pijpen, Rietkerk (de latere minister) en Segers. Van de hiervoor genoemden zijn slechts Dronkers en Van Houten nog in leven.

Daar de reis enkele dagen zou duren en er niet voldoende slaappleaats op de boot was, werden de padvinders tegen de avond met een roeiboot aan wal gezet, waar ze hun tent in gereedheid brachten om de nacht door te brengen. De andere morgen werd de tent vlug afgebroken en kon de reis voortgezet worden. Tijdens de reis werd door de padvinders gekookt op een ingezamelde kachel, die een plaats op het dek gekregen had.

Vrijdag tegen de middag werd de boot ter hoogte van Bemmeler afge-meerd. Het lossen kon beginnen en alles werd overgeladen in een legertruck. Nog maar net hiermee begonnen, hoorden we een enorme knal. Wat bleek? Een paar honderd meter bij ons vandaan was in de uiterwaarden een jeep, die van de weg was geraakt, op een landmijn gereden. De wielen zagen we door de lucht vliegen. Direct wilden enkelen van ons ernaar toe om hulp te bieden. Dit werd ten sterkste afgeraden omdat er overal in het weiland nog ander oorlogstuig zou kunnen liggen. Achteraf bleek dat er gelukkig geen slachtoffers waren.

Nadat alle spullen naar Bemmeler waren gebracht werden wij uitgenodigd voor een warme maaltijd. Eén om nooit te vergeten! Stampot van andijvie met echte jus en gebakken spek. Iets wat we als westerlingen jaren niet hadden gegeten.

Het was de bedoeling dat de boot met fruit, als dank voor de inwoners van Lisse, naar huis zou varen. Schipper De Graaf kreeg hiervoor van de Bevrachtingscommissie geen toestemming en moest doorvaren naar Limburg, om steenkolen te laden voor het westen des lands. De heren van de H.A.R.K. besloten om mee te gaan, de padvindders niet. Wel gaven ze een kist vol granaathulzen mee als aandelen aan hun bezoek aan Bemmelen. Drie daarvan staan nog steeds bij mij in de huiskamer. Omdat er geen openbaar vervoer naar huis was, zijn de padvindders zes weken in Bemmelen gebleven. Al die tijd stonden hun tenten op een grasveld in het dorp tegenover de winkel van de familie Van Merwijk, de bakker, waar we verschillende keren hebben geholpen en kennis maakten met vader, moeder, Betsy, Ciska en zoon Ben.

In die zes weken werden we veel uitgenodigd om ergens thee of koffie te komen drinken. Zo waren we o.a. te gast bij Ds. Overbosch, de familie Costermans, de familie Hoedemaker en niet te vergeten de familie Van Merwijk, waar we menigmaal voor het naar bed gaan werden onthaald op een lekker bord pap. Bij de tenten kookten we ons dagelijkse warme eten en verzorgden we onze broodmaaltijden. Het fijne was, dat we voor de benodigde ingrediënten geen bonnen hoefden te geven. Deze werden door ons dan ook direct naar huis gestuurd, waar ze erg blij mee waren. De enige bonnen die we gebruikt hebben waren die voor schoenreparatie.

Na enkele weken kregen Dronkers en Segers geelzucht en mochten van de dokter niet langer in de tent blijven overnachten. Ze vonden een welkom onderdak bij de familie Hoedemaker, die aan het weilandje woonde, waar onze tenten stonden. Vanuit Lisse is toen vervoer geregeld om hen naar huis te halen. Zes weken na onze komst in Bemmelen begon langzamerhand het treinverkeer op gang te komen. De overgebleven drie padvindders zijn toen bepak en bezakt naar Nijmegen gebracht en zijn vandaar, zittend op de vloer van een goederenwagon, tot Haarlem gekomen. De laatste 15 km naar Lisse hebben ze te voet afgelegd. Daar werden ze met open armen ontvangen, al was het maar vanwege de gedroogde appels en peren, die, nadat ze geschild waren, enkele weken op de oven van de familie Van Merwijk waren gedroogd.

In 1946 heeft de bevolking van Lisse alsnog als dank fruit gekregen en werd opnieuw kennis gemaakt met oude bekenden uit Bemmelen. Ook werd er een inzameling van glas gehouden.

Oud-hopman G. van Houten.

In een plaatselijk krantje in Lisse werd destijds mededeling gedaan over die glasactie. De heer Van Houten voegde enkele knipsels bij. Zo wordt in de rubriek "Officieele Berichten" het volgende gemeld:

Van verschillende ingezetenen komt de vraag: moet Lisse niets doen aan de Glasactie om de verwoeste huizen enigszins glasdicht te maken? Lisse kan gerust zijn, de Glasactie is er en zal zaterdag, 2 nov. met de inzameling beginnen. Veel voorbereidend werk is reeds gedaan. Nu is het woord aan U.

Heeft U glas te missen, geeft dat spontaan en laat de winterzon door deze ruiten in de sombere ruimten vallen om het leven van de getroffen Nederlanders dragelijker te maken.

Heeft U geen glas, geef dan een bijdrage in geld, ieder naar vermogen, en U kunt zich gelukkig voelen met Uw goede daad.

De Burgemeester van Lisse, J.W.A. Lefeber Lb.

Een ander knipsel vertelt over het resultaat van de actie:

GLASACTIE "RUITEN-TROEF" TE LISSE.

De Glasactie alhier is een groot succes geworden. Er werd aan glas opgehaald 670 m²; deze partij is bestemd voor het destijds door Lisse geadopteerde Ressen - Bemmelen. Het aantal medewerkers voor deze ophaaldienst was als volgt: er waren niet minder dan 14 vrachtwagens op den weg, voorts 60 verkenners, 30 padvinders; 20 schilders hadden zich aangemeld en 9 buurtverenigingen; voor de collecte waren 70 meisjes (verkensters) in de weer die een geldsbedrag van f 1.488,08 bijeenbrachten en voorts nog een twintigtal vrijwilligers. Er is 700 kg stopverf gekocht. Het vervoer van één en ander naar Ressen - Bemmelen geschiedt gratis. Verder zal het inzetten der ruiten bekostigd worden door het R.K. Vakverbond, die voor twee menschen loon beschikbaar heeft gesteld.

Verhalen als deze herinneren ons op een roerende manier aan wat ons 50 jaar geleden overkwam en aan de fantastische vormen van hulpverlening die overal in het land voor de getroffen gebieden op gang werd gebracht.

Ons boek "Twee keer bevrijd" haalt al dit soort boeiende, vaak heel persoonlijke herinneringen nog weer eens op.

Wist U overigens dat in het gebouw van de Gezondheidsdienst, Markt no 9, een gedenksteen herinnert aan de band die er was tussen de gemeenten Bemmelen en Lisse? Zoals al eerder vermeld, had een geldinzameling in 1945 in Lisse het voor die tijd buitengewone bedrag van f 35.000 opgebracht. Met dit geld is in 1950 een wijkgebouw gebouwd, op de plaats waar nu de Rabobank staat. Toen in de eerste helft van de jaren '70 het wijkgebouw het veld moest ruimen voor de bank en het winkelcentrum, is een steen aangebracht aan één van de muren in de nieuwbouw aan de Markt.

Op de steen staat de volgende tekst:

*1973. In dit gebouw leeft de herinnering voort
aan de bevolking van de gemeente LISSE, door
wier vrijgevigheid het eerste gebouw tot stand
kon komen in 1950.*

Leen Reinink.

Toegang tot het verleden

Op de rommelmarkt van de PIUS X-school werden nog exemplaren van het boek "Toegang tot het verleden" van Ton Bredie te koop aangeboden. Louis Dolmans heeft de hand op enkele exemplaren gelegd. Wie geïnteresseerd is, kan zich met hem in verbinding stellen. Zijn telefoonnummer is (08811-)63064.

In Bemmeler staat een huis

In het hartje van onze autovrije winkelstraat is de Dorpsstraat de Dorpsstraat niet meer. Een stukje verderop richting "De Kinkelenburg" is dat wel nog het geval. Velen zullen er geen erg in hebben, maar het huis op de foto, thans bekend als Cafetaria Moos, is van oorsprong een dorpsboerderij. Het gebouw stamt uit het begin van de jaren '30. Het is een T-boerderij, met een naar verhouding groot en statig voorhuis. De boerderij heeft een dwarsdeel, wat betekent dat de ingang van het stallen-gedeelte aan de zijkant ligt en dat het vee overdwers heeft gestaan. Dat de boerderij nog niet zo oud is, blijkt uit het bescheiden wolfseind aan de achterkant. Naarmate het wolfseind groter is hebben we met oudere gebouwen te maken. Een voorbeeld in dit opzicht is de "Kleine Logt" aan de Zandsestraat.

De voorgevel van Moos (een oude naam is niet bekend) is versierd met oranje en crème-kleurige baksteen. Dat geeft een bijzonder aanzien. Aardig, maar minder opvallend zijn de boogvormige raampjes aan de achterkant. De lindebomen herinneren aan de sfeer en de aankleding van de boerderij van toen. Wij mogen hopen dat gebouwen als deze voor de slopershamer gespaard zullen blijven.

Louis Dolmans.

Twee keer bevrijd

Dit is dus de titel geworden van ons boek over de Tweede Wereldoorlog. U hebt er inmiddels over kunnen lezen in de krant. Bewust hielden we eerder de titel nog even voor onszelf, terwille van de verrassing op Bevrijdingsdag, toen we het boek presenteerden. De titel spreekt eigenlijk voor zichzelf, maar we lichten de keuze hier nog eens toe.

In een aantal verhalen van de bewoners-van-toen wordt het emotionele moment beschreven van de eerste ontmoeting van toenmalige dorpsgenoten met de "Tommies", de Engelse soldaten, die als eersten onze dorpen binnentrokken. Aan dat heel bijzondere moment ging heel veel spanning vooraf. Spanning, door de verschrikkingen van de oorlog, waar men toen middenin zat. De meeste bewoners leefden in kelders, in grote angst om eigen leven en om have en goed, in grote onzekerheid over het lot van dierbaren. Die spanning was er al dagenlang in soms hevige mate geweest.

Temidden van zulke belevenissen is het voor de eerste keer horen van een Engels sprekende stem, het zien van de eerste "Tommy", het bewijs van de begonnen bevrijding, het einde van de ellende.

Deze "bevrijding" leverde echter een enorme teleurstelling op: heel anders dan verwacht, luidde zij een periode in van nieuwe en ongekende ellende: het oorlogsgeweld ging onverminderd door, er volgde een evacuatie op grote schaal, die tenslotte, pas méér dan een half jaar later, uitliep op de echte Bevrijding.

Dit typerende element in de gebeurtenissen van toen hebben we in de drie woorden van de titel tot uitdrukking willen brengen.

Op het moment waarop het mei-nummer van ons kringblad uitkomt, is de presentatie van het boek achter de rug. Zoals wij al eerder hebben laten blijken, vond het bestuur het erg jammer dat de presentatie niet kon worden bijgewoond door méér belangstellende leden. Ruimtegebrek dwong het bestuur daartoe; het kon helaas niet anders.

Inmiddels hebben de leden de gelegenheid gehad om - voor een speciaal voor de leden gereduceerde prijs - in te schrijven op één of meer exemplaren. Veel leden hebben hiervan gebruik gemaakt. "Twee keer bevrijd" ligt nu voor een ieder te koop voor de prijs van f 10,- bij de Rabobank en bij de plaatselijke VVV in "De Kinkelenburg". Het bestuur hoopt dat het goed gaat met de verkoop. Dat is noodzakelijk voor de kas van de vereniging, maar dat is niet het belangrijkste. Veel belangrijker is het om via dit boekje kennis te nemen van wat door mensen in onze streek beleefd is in de jaren 1940 - 1946.

Leen Reinink.

Bericht uit het archief

Van de nabestaanden van de onlangs overleden mevrouw T. Bouwmeister kregen wij recentelijk een grote doos vol kranteknipsels voor ons archief, waarvoor onze dank. Het is een fijne aanvulling, want veel van deze knipsels zijn uit de jaren '70 en '80, ruim voordat de Historische Kring Bemmeler werd opgericht.

Als straks de schoonmaakkriebels weer toeslaan en u hebt zaken zoals knipsels, foto's, bidprentjes, boeken, oude kaarten, enz., die u wilt opruimen, laat het dan aan één van de bestuursleden weten. Wij nemen deze zaken graag van u over voor ons archief.

Maria Janssen.

Bestuurders gevraagd

In het voorjaar van 1996 loopt de bestuurstermijn van onze voorzitter Louis Dolmans af. In verband met zijn overvolle agenda heeft hij nu al aangekondigd dat hij niet herkiesbaar zal zijn. Wij weten dat hem dat ter harte gaat, zo goed als het ook de overige bestuursleden spijt, dat hij volgend jaar niet meer als voorzitter beschikbaar is.

Wat geldt voor de voorzittersfunctie gaat, op wat langere termijn, natuurlijk ook op voor andere functies binnen het bestuur. Weliswaar hebben Gerard Sommers als penningmeester, en ondergetekende als secretaris, zich op de algemene ledenvergadering weer laten herverkiezen, dat betekent natuurlijk niet dat er niet behoeft te worden gewerkt aan vernieuwing/verjonging van het bestuur. Op termijn moet dat zeker.

Daarom vraagt het bestuur de aandacht van de leden voor deze zaak. Bestuursvernieuwing is immers primair een verantwoordelijkheid van de leden. Het gaat nu dus vooral om het vinden van een geschikte kandidaat voor de voorzittersfunctie. En nu deze zaak toch aan de orde is, wil het bestuur graag als zijn mening geven dat het voor een vereniging als de onze heel belangrijk is, dat er mensen in het bestuur zitting hebben, die uit de streek zelf afkomstig zijn. Dat behoeft eigenlijk geen nadere uitleg. Suggesties zijn welkom!

Leen Reinink.

Contributie 1995

Wij danken de leden die bij eerste oproep de contributie 1995 betaalden en ons daarmee tegemoet zijn gekomen bij de financiering van ons boek: 85% is binnen! Hebt u nog niet betaald, doe dan vandaag nog uw opdracht de deur uit! De gegevens voor de betaling staan op de achterzijde van dit blad.

Gerard Sommers.

De Kringprijs 1995

Op de gecombineerde algemene ledenvergadering en thema-avond van 20 april j.l. is de Kringprijs 1995 uitgereikt aan mevrouw Marijane van Eechoud, die, zoals bekend, nauw betrokken is bij de plaatselijke V.V.V.

Het bestuur kent de jaarlijkse prijs toe aan mensen in onze omgeving, die zich, op welke manier dan ook, hebben ingezet voor zaken, die een historische betekenis hebben, of voor de bevordering van het historisch besef.

Nadenkend over de vraag wie voor de prijs over 1994 in aanmerking zou kunnen komen, kwam natuurlijk onvermijdelijk de herinnering boven aan het programma "Kerkepad" van de N.C.R.V., dat onze streek in september vorig jaar heeft aangedaan. Op twee zaterdagen werd de gelegenheid geboden om de kerken in Elst, Ressen, Bemmel, Haalderen en Gendt te bezoeken. Ook het kasteel "De Doornenburg" was in het programma opgenomen.

Wie aan het programma heeft meegedaan, zal onder de indruk zijn gekomen van het grote aantal mensen, dat uit het hele land naar hier was gekomen, om nader kennis te maken met onze historische monumenten. Kerkepad trok meer dan 4.000 bezoekers. Er kwam heel veel bij kijken om dat allemaal in goede banen te leiden! Vragen van bezoekers moesten kunnen worden beantwoord, dus moest er gezocht worden naar de geschikte vrijwilligers; er moest een efficiënt openbaar vervoer beschikbaar zijn; er moest iets te eten en te drinken zijn en zo waren er zeker nog vele dingen meer.

De keuze voor deze Kringprijs was dan ook "een fluitje van een cent". De speciaal voor deze gelegenheid (zoals gebruikelijk door Co Arns-Janssen) gemaakte oorkonde ging vergezeld van een mooi boeket bloemen. VAN HARTE PROFICIAT!

Leen Reinink.

Over-Betuwe woongebied

De Volkskrant '64

en tuinbouwstreek

(Van onze correspondent)

BEMMEL, 2 mei — Met vooruitzichten de blik heeft het bestuur van de Overbetuwse gemeente Bemmél enige jaren geleden aan de Nijmeegse socioloog drs J. van den Eijnden opdracht gegeven tot het instellen van een functioneel structuuronderzoek van de gemeente en in ruimer verband van de hele Over-Betuwe. Het rapport is onlangs gereed gekomen. Het onderzoek, dat drs Van den Eijnden samen met de oud-directeur van het ETI te Arnhem, dr J. Nijlssen, heeft ingesteld, poogt de vraag te beantwoorden of de ontwikkeling die de gemeente Bemmél thans doormaakt, naar vorm en inhoud juist is en daarom aanvaard en bevorderd moet worden, of dat zij door bestaande leiding en begeleiding beïnvloed moet worden en zo ja, hoe en in welke richting.

Bemmél is een Overbetuwse gemeente bestaande uit de Waaldorpen Bemmél en Haalderen en de Rijndorpen

Doornenburg en Angeren alsmede de kleine nederzetting Ressen. De gemeente, die thans ongeveer 11.500 inwoners telt, was — evenals de overige gemeenten in de Over-Betuwe — een agrarische gemeente met vooral fruitteelt. Geleidelijkaan en zeer duidelijk na de laatste oorlog is Bemmél echter zijn landelijk karakter gaan verliezen en heeft het, gelegen als het is tussen de twee stedelijke polen Nijmegen en Arnhem, een nieuwe taak gekregen, namelijk de woonfunctie. Reeds enkele jaren geleden vond ongeveer de helft van de Bemmelse beroepsbevolking haar bestaan buiten de gemeente, waarvan een aanzienlijk deel „pendelt” naar Arnhem en Nijmegen.

Het structuurrapport ziet als primaire functies voor de Over-Betuwe: woon- en recreatiegebied en agrarisch gebied met als specialisatie de fijne tuinbouw en de fruitteelt. Wat de woonfunctie betreft, acht het rapport het op grond van zuiver planologische overwegingen echter ontoelaatbaar, wanneer de Over-Betuwe geheel zou worden opgevuld met stedelijke bebouwing, hetzij in de vorm van gebruikelijke stadsuitbreidingen, hetzij in de vorm van satellietsteden van Nijmegen en Arnhem. De agglomeratieve nederzettingvormen aan de Zuidelijke Veluwezoom dienen — aldus het rapport — een waarschuwing in te houden ten aanzien van de stedelijke groei van Arnhem en Nijmegen. Wanneer in dit opzicht niet tijdig maatregelen worden genomen, zal een Randstad Gelderland, die bij Mook begint en bij Deventer of Zwolle eindigt, geen utopie blijken. Volgens het structuurrapport zullen de Overbetuwse dorpen, die nu aan een zekere bloedarmoede lijden, slechts mogen uitgroeien tot een inwonertal dat nodig is om een aanvaardbaar leefbaarheidsniveau te krijgen.

Gerard Sommers

"Uut de ouwe deus"

Over-Betuwe woongebied en tuinbouwstreek; da's de kop van 't artikel hiernèven. D'r was 'n onderzuuk gedaon, um te kieken of de gemeente Bemmeler 't allemaol wel goed dee en of d'r iets aon veranderd mos worden.

Wat de socioloog aongeroken het, ku'j lèzen ien dit stuk uut de ouwe deus. Mar nou, 31 jaor laoter, mo'j daor 'n bitje meewaorig um lachen, want dezer dagen zien de plannen heel anders.

D'r kum hier 'n Waolsprong, mit bij mekaor duzenden huzen.

We kriegen ok de Betuwelijn, mit elke paor minuten 'n goederentrein.

En nou he'k vurrige maond ien de krant gelèzen, dat onze burge-meester ok nog 't nije stadion bij Bemmeler wil hebben. Da's gin Euro-drome mer, mar 'n kwaoje droom.

As 't allemaol deurgeet, wur 't hier nooit mer stil en nooit mer donker.

Is dat nou 'n "aanvaardbaar leefbaarheidsniveau"?

Maria Janssen.

De Onderlinge Rundveeverzekering 1893-1986

Op maandag 28 januari 1893 's-avonds om 18.00 uur werd in het Vincentiusgebouw aan de Flierenhofstraat de Onderlinge Rundveeverzekering van Bemmeler - Ressen - Haalderen opgericht. Doel van deze verzekering was de boer waarvan een rund doodging schade-loos te stellen. Oprichters waren de heren W.J. Gitzels, W. v.d. Monde, burgemeester van Bemmeler, en J. Verhoef, kandidaat-notaris te Bemmeler. In oktober 1893 was het verzekerd aantal runderen 130 met een waarde van f 18.005. In november van dat jaar was dat opgelopen tot 154 stuks vee, waarde f 21.055. In 1893 werd f 1.549,99⁵ aan premie ontvangen. Veertig jaar later waren er ruim 400 runderen verzekerd voor een totaalbedrag van ca. f 70.000. De verzekering telde toen 114 leden. In 1953 was dit aantal teruggelopen tot 90.

Het is opmerkelijk dat de boeren van Bemmeler, Ressen en Haalderen 93 jaar lang deze Onderlinge Rundveeverzekering in stand hebben kunnen houden. In 1986 is men gestopt omdat er inmiddels vele andere mogelijkheden waren om het risico te verzekeren.

In de 93 jaar van haar bestaan kende de Onderlinge de volgende voorzitters:

J.H. Janssen	1893 - 1906
W. Gitzels	1906 - 1916
A.D. Peters	1916 - 1921
Th. Lamers	1921 - 1927
H. Koenders	1927 - 1928
H. Derksen	1928 - 1948
A. Stuart	1948 - 1960
Th. Roelofs	1960 - 1961
A.J. Stuart	1961 - 1986

Al deze gegevens zijn terug te vinden in ons archief, waar alle stukken betrekking hebbende op deze vroegere verzekering aanwezig zijn. Voor meer informatie verwijs ik u graag naar ons archief (De Brugdijk, dinsdagochtend van 10-12 uur).

Eef Arns.

Piet Leijsing, schilder uit de gemeente Bemmelen

Enkele maanden geleden was ik in Nijmegen bij professor dr. W.J.Th. Peters, emeritus hoogleraar Klassieke Archeologie, op de thee. Volgens goed gebruik gaan enkele oud-studenten zo af en toe bij de familie Peters-Moormann op bezoek om de laatste onderzoeksresultaten en andere beslommingen eens door te spreken. Meestal hebben de besproken onderwerpen betrekking op archeologisch onderzoek in Pompeii (Italië), aangezien prof. Peters daar een groot aantal jaren onderzoek heeft verricht. Onlangs verscheen nog een lijvige publikatie van zijn hand over het huis van M. Lucretius Fronto te Pompeii. Daarnaast heeft prof. Peters vele jaren onderzoek verricht naar de prachtige wandschilderingen in de Domus Aurea (keizer Nero's Gouden Huis) in Rome, waar hij samen met dr. P. Meyboom en dr. E. Moormann, die nu de publikatie voorbereiden, werkte.

Naast zijn voortdurende bezigheden in het wereldje van de klassieke archeologie, toont hij ook interesse in de omgeving dichterbij huis. Prof. Peters is actief in de Historische Kring Duiven Groessen Loo (de familie heeft namelijk een groot aantal jaren in Loo gewoond) en zoals een actief clublid betaamt, schrijft hij met enige regelmaat in het verenigingsblad. Al pratend over Bemmelen merkte hij op dat hij midden jaren '80 een stuk had geschreven over een schilder die in Doornenburg was geboren en een tijd lang in Loo had gewerkt; het betrof een zekere Piet Leijsing. Even later had hij de twee oude jaargangen, waarin het verhaal stond, gevonden, tezamen met een kopie van een artikel over Piet Leijsing dat op een Duitse kalender was verschenen. Hij overhandigde mij de boekjes met de mededeling dat wij zijn verhaal over mochten nemen voor ons eigen kringblad; aldus geschiedde.

De Loose periode van de schilder Piet Leijsing¹

(door W.J.Th. Peters)

In de *Kalender für das Klever Land auf das Jahr 1983* (jaargang 33) staat een kort artikel van Theo Reinders (pag. 101-103) over de schilder Piet Leijsing met de titel "Piet Leysing mahlte mehr als nur das äußere Erscheinungsbild".

Deze schilder werd, zo lezen we bij Reinders, in 1885 - nu (toen, red.) juist een eeuw geleden - geboren in Bemmelen, kreeg zijn opleiding aan de Kunstacademie in Düsseldorf, werkte van 1918 tot 1932 in Rees en stierf in 1933 in Düsseldorf. In Rees verwierf hij in de jaren '20, zo vertelt Reinders, na de gunstige verkoop van het schilderij "Zalmvissers bij Rees" een boot, in de kajuit waarvan hij zijn atelier inrichtte.

Deze Leijnsing heeft als jongeman - en dat vermeldt Reinders niet - gedurende de Eerste Wereldoorlog ook enige tijd gewoond en gewerkt in Loo, waar hij onderdak vond bij het echtpaar Nol Verhoeven & Mina Schoenmakers in de Loostraat (nu nummer 69). Van Leijnsings werk uit deze periode is één en ander in de omgeving gebleven, al is niet alles na de evacuatieperiode aan het einde van de Tweede Wereldoorlog door de eigenaars teruggevonden. In de opsomming die hier volgt zijn de stukken die met een .x. gemerkt zijn, verloren gegaan of op een andere plaats terechtgekomen. Het gaat hier om de volgende olieverfschilderijen op doek of paneel:

- Tweemaal de havezate Loowaard, waarvan één .x.;
- De kerk van Oud-Zevenaar in de sneeuw .x.;
- Drie portretten;
- Een stilleven;
- Een handwerkend meisje .x.;
- Een jongen die een scheepsmodel bouwt, tegenhanger van het handwerkend meisje;
- Een ongesigneerd dorpsgezicht;
- Een eveneens ongesioneerde studie van een in het wit geklede jonge blonde vrouw met een bos als achtergrond .x..

In de jaren '30 was in café 'De Fortuin' in de Husselarij te Loo nog een muurschildering van Leijnsings hand te zien: op de schoorsteenmantel had hij boven de hoge ronde nis waarin de kachel stond, in olieverf de Loowaard geschilderd. Wellicht is deze opsomming niet volledig en is er meer uit Leijnsings Loose periode in het dorp zelf of in de omgeving bewaard gebleven, in werkelijkheid of in de herinnering. Het zou niet verbazingwekkend zijn als ook de Magerhorst in Duiven of het huis Hamerden in Westervoort hem geïnspireerd zouden hebben.

Geheel in de geest van zijn tijd gaf Leijnsing in zijn werken meer de indruk weer die zijn onderwerpen op hem maakten, en zijn eigen kijk op de werkelijkheid dan dat hij er naar streefde de natuurlijke verschijningsvorm in alle details zo zorgvuldig mogelijk weer te geven. Reinders drukt dit kort en bondig uit in de titel van zijn artikel. De zeer vlotte penseelvoering in het in Rees tot stand gekomen werk kondigt zich al aan in de landschappen uit de periode in Loo. Zo zijn op het bewaard gebleven schilderij van de Loowaard gebouw en omgeving in grote lijnen en vlakken opgepenseeld.

In zijn portretten uit die periode bleef de jonge schilder dicht bij de realiteit. Dit blijkt niet alleen uit de stukken zelf, maar ook uit een mondeling overgeleverde opmerking van een Loose vrouw, Keet Naberman, die indertijd met haar broers, oud-schippers, in de Husse-larij woonde. Toen één van de mannen model zat voor de schilder, merkte Keet op: "Met die kleine börsteltjes, dor brengen ze 't wèzen d'r mee aan".

Piet Leijnsing achterna² (door W.J.Th. Peters)

Terwijl er gewerkt werd aan het artikel 'De Loose periode van Piet Leijnsing', was men in Rees onder leiding van Kulturamtsleiter Clemens Verweyen en Öffentlichkeitssachbearbeiter Wolfgang Müller bezig ter gelegenheid van het honderdste geboortjaar van deze schilder een tentoonstelling te organiseren van een belangrijk deel van diens werk. De expositie werd gehouden in het Raadhuis van Rees en op 6 november 1985 geopend door de directeur van Museum Haus Koekkoek in Kleef, drs. Guido de Werd.

Deze hield een inleiding waarin hij onder andere wees op de mogelijkheid dat Leijnsing in zijn schildertechniek beïnvloed is door Van Gogh. Namens de gemeente Bemmels sprak wethouder C. van der Woerdt, die behalve een kleine kopie van het Bemmelse ponymonument een uittreksel uit het geboortenregister meebracht, waaruit blijkt dat Petrus Josephus Johannes Leijnsing op 28 maart 1885 geboren is te Doornenburg Wijk D No. 128.³

In de door Wolfgang Müller geschreven korte inleiding in de goed verzorgde catalogus van de tentoonstelling lezen we onder andere hoe de Doornenburgse jongen, die in Duitsland terecht gekomen was omdat zijn vader in Duisburg als scheepsbouwer werkte⁴, daar de gelegenheid kreeg om van huisschilder kunstschilder te worden. Toen Piet als jongeman eens in het ziekenhuis was opgenomen, zag de behandelende arts, Professor Schultz, hem een schets maken, concludeerde dat hij talent had en bood hem een studie aan de Düsseldorfer Kunstacademie te financieren, een aanbod dat werd aangenomen.

Alle tentoongestelde werken, 59 stuks, 5 etsen en 54 schilderijen, zijn afgebeeld, 11 schilderijen in goede kleurenreproducties. Het overgrote deel van het werk heeft het leven op het land tot onderwerp: boeren met hun vee, vissers bezig hun netten te boeten, vrouwen die de was te bleken leggen, mensen aan het werk in huis. Er waren ook enkele portretten en een stilleven.

Zelfs aan de hand van de reproducties komt men onder de indruk van de kwaliteit van het werk dat Leijnsing in het Rijnland gemaakt heeft, waarschijnlijk geheel of nagenoeg geheel na zijn Loose periode. De latere schilderijen zijn lichter van kleur en toets, wat niets afdoet aan de charme van het jeugdwerk.

De Loose periode was op de tentoonstelling niet vertegenwoordigd. Men wist wel dat de schilder in Nederland gewerkt had, maar had niet het vermoeden dat er nog iets uit die tijd op te sporen was. Schrijver dezes hoorde pas van de tentoonstelling toen deze afgelopen was, en in Rees vernam men ook toen pas van boven vermeld artikel in ons (de Driepas, red.) tijdschrift. Inmiddels is het in het Duits vertaald, gemultipliceerd en onder de in Leijnsing geïnteresseerden in het Rijnland en daar buiten verspreid.

Op 2 juni 1986 kwam Theo Reinders, schrijver van het artikel over Leijnsing in *Kalender für das Klever Land auf das Jahr 1983*, samen met een andere bewonderaar van de schilder, Bernhard Helmes, naar Nederland. Beide heren hadden een zeer actief aandeel gehad in de totstandkoming van de tentoonstelling. Samen met ondergete-

kende (W.J.Th. Peters, red.) werkten ze een dagprogramma af dat men zou kunnen betitelen als "Piet Leijnsing achterna". Er werden bezoeken gebracht aan Bemmelen en Doornenburg, aan het huis waar hij gewoond en gewerkt heeft in Loo, aan mensen die werk van hem bezitten, aan de door hem geschilderde Loowaard.

Met het zoeken naar het geboortehuis van de schilder in Doornenburg hadden we geen succes. Dit is begrijpelijk nu wij dankzij het speurwerk van G.Th. Berentsen weten dat het huis na de oorlog verdwenen is bij de verlegging van het Pannerdens Kanaal. Hent Bouwmeester, toen nog woonachtig te Loo, bleek de schilder nog gekend te hebben en herinnerde zich hoe zijn vader op de deel van zijn buurman op Den Bult, de riviervisser Peters, netten breiende voor Leijnsing poseerde.

In het voormalige kosthuis van Leijnsing, in de Loostraat te Loo, hoorden we dat de schilder ook de vader van zijn hospita, de scheepstimmerman Willem Schoenmakers, in de wandeling 'Schoentje' genoemd, geportretteerd heeft; het stuk was echter verloren gegaan. Op de Loowaard vernamen we dat daar in de oorlog een schilderij van het huis van de hand van Leijnsing verdwenen is. Bij het bezichtigen van het enige bewaard gebleven schilderij van de Loowaard werd ons verteld dat er in 1913 - dit jaartal staat op het doek - f 30,00 voor betaald is, een voor die tijd niet onaanzienlijk bedrag. Een verzoek van de redactie indertijd om aanvullende informatie bleef niet zonder effect. Er kwamen enkele mondelinge reacties en een schriftelijke.

Bij de in het vorige artikel opgesomde werken kunnen nu de volgende correcties en aanvullingen gegeven worden.

- Driemaal de havezate Loowaard, waarvan er slechts één bewaard gebleven is;
- Vijf portretten in olieverf, waarvan er één verloren gegaan is;
- Een portret in houtskool; het is afgebeeld bij dit artikel en wordt verderop besproken;
- Een oude vrouw handwerkend in een binnenhuis; dit doekje was slecht geconserveerd en is verloren gegaan.

P. Leijssing: Portret van Jan Berentsen, Loo (1912).

Het portret in houtskool stelt de timmerman/aannemer/verlofhouder Jan Berentsen te Loo voor⁵. De tekening meet 0,19 x 0,25 m., is gesigneerd en gedateerd 1912. Volgens de overlevering binnen de familie Berentsen dankt dit portret zijn ontstaan aan het feit dat Leij-sing bij een bezoek aan grootvaders café eens een rondje had gegeven dat hij niet kon betalen. Er werd overeengekomen dat hij de schuld zou vereffenen door de kastelein te contereiten. De kunstenaar legde daarop diens trekken vast met een stuk houtskool dat hij uit de kachel gepakt had.

Johannes Lambertus Berentsen werd op 24-4-1864 te Zeddam geboren en overleed tijdens de evacuatie te Harreveld op 17-12-1944. Aan zijn café te Loo is inmiddels één en ander veranderd. Hoe het er in zijn tijd van buiten uit zag, is te zien op de in het vorige artikel door G.Th. Berentsen en Th. Jonker gepubliceerde oude ansicht (niet opgenomen, red.). De niet meer bestaande werkplaats van timmerman Berentsen was uniek, gevestigd als ze was in de oude school met op de muur geschilderde landkaarten.

Een belangrijke inlichting aangaande de schilder kwam van archivaris J.Th.M. Giesen. In een brief van 23-7-1986 schrijft hij het volgende.

Naar de schilder Piet Leij-sing had ik afgelopen winter al gezocht, echter tevergeefs. Nu echter heb ik eerst op Huis Aerdt de registers van ingekomen personen vanaf 1910 doorgenomen, hetgeen wel resultaat opleverde.

In 1914 (het register van vestiging zegt 'december 1914' maar volgens het bevolkingsregister was het al op 1 mei van dat jaar) vestigde Petrus Josephus Johannes Leij-sing, geb. Doornenburg 18-3-1885, ongehuwd, kunstschilder, zich, komende uit Duisburg, als "commensaal" bij de familie Verhoeven-Schoenmakers, die sinds 19 mei 1913 (komend uit Huissen) in Loo woonde (L 89, later L 85).

De kunstschilder woonde hier niet lang. Ook het juiste tijdstip van vertrek is niet vast te stellen. Hij verzuimde namelijk zich af te melden. Het bevolkingsregister vermeldt, dat hij 'ongeveer 1 febr. 1915'

naar Duisburg verhuisde. Later op 4 december 1915, werd hij 'ambts-halve afgeschreven'. (Einde citaat).

Denken we nu aan in Loo ontstaan werk van Leijzing gedateerd in 1912 en 1913, dan moeten we concluderen dat hij al in Loo kwam voordat hij er ging wonen.

In en rond Rees streeft men ernaar een gedegen onderzoek naar Leijzing en zijn werk op gang te brengen. Verdere informatie vanuit Nederland is hierbij in hoge mate welkom.

Marc Kocken.

1. Dit verhaal is in z'n geheel overgenomen uit het verenigingsblad van de Historische Kring Duiven Groessen Loo, nummer 3, 1985, pag. 51-54.
2. Ook dit artikel is in z'n geheel overgenomen uit het verenigingsblad, op dat moment de 'Driepas' geheten, jaargang 4, nr. 2, september 1987, pag. 21-26.
3. De naam is niet 'Leysing' zoals deze ten onrechte gespeld is in de Duitse kalender en in de catalogus van de tentoonstelling te Rees. Opmerkelijk is dat de vader de aangifte tekende met 'Leijzing'.
4. Op 10-11-1890 verhuisde de familie van Doornenburg naar Ruhrort.
5. Met dank aan die leden van de familie Berentsen die verlof gaven het portret hier te publiceren en aan degenen die verschillende waardevolle gegevens verstrekten.

Oude foto's

In ons vorige nummer werd een foto geplaatst van een stel voetballers, waarvan de namen niet allemaal bekend waren. We hebben verschillende reacties gehad, maar de meningen zijn verdeeld. Voorzover wij wisten, was het voetbalclub "Tavenu". Volgens een reactie klopte dat niet en was het "Certo". Wie weet het zeker?

Deze keer een foto uit 1930 van een groepje kermisgangers. In die tijd was de Bemmelse kermis (op de 2e zondag?) in oktober. 's-Zondags na de hoogmis begon het feest. Velen doken dan meteen een café in om een kermisborrel te drinken.

Bemmel had destijds heel wat cafés. Om er enkele te noemen; Derksen, Havekes, Kemperman, Nas en Visser. Bij café Derksen was tijdens de kermis een tent geplaatst, maar op de zondag mocht er niet gedanst worden. Men ging dan met een groep naar het kermisterrein, zoals ook de jongens op de foto deden. Zij waren alweer op weg naar huis toen de foto gemaakt werd. Het is voor jongeren nauwelijks voor te stellen, maar dit zijn jongens van $\pm$ 20 - 21 jaar. Het was toen gewoon om op zondag in een net pak gekleed te gaan. Dat pak was in veel gevallen door een kleermaker gemaakt. Opvallend zijn de te korte broekspijpen, vest, stropdas, hoed en één pet.

De foto is gemaakt aan een oud stukje Dorpsstraat, dat parallel aan de Herckenrathweg ligt. Het zijn vanaf links: Bart Spanbroek, Piet Wisman, Jan Spanbroek, Piet van Gelder, Toon van Schaijk, Hent Spanbroek, Wim Spanbroek en Wim Hofstetter.

Hebt u een aardige oude (groeps-)foto, waar iets leuks van/bij te vertellen is, laat u het dan even weten.

Maria Janssen.

Straatnamen in Bemmelen, Haalderen en Ressen

In deze nieuwe rubriek willen we wat dieper in gaan op de straatnamen in onze dorpen. Om te beginnen drie straatnamen uit Bemmelen, die de meeste mensen wel zullen kennen. In de volgende nummers van ons blad zullen we telkens een aantal straatnamen toelichten.

Van Bronkhorststraat

Deze straat, gelegen in het buurtschap Boswei, is genoemd naar Eustachius van Bronkhorst, heer van Assenburg, die leefde aan het eind van de 17^e-eeuw. Deze Van Bronkhorst was eigenaar van de Holtackersche tiend (perceel), tegenwoordig "De Houtakker". Hij kocht deze op 9 oktober 1689 van vrouwe Margaretha Veldhof (weduwe van Arnold Rudolf Bloemendaal). De Holtackersche tiend werd eerder genoemd de Veldhoftiend, afgeleid van de naam van de vorige eigenaresse. De familie Van Bronkhorst woonde in het huis "De Pol en Beering" waar nu de huidige R.K.-pastorie staat.

Willem Jansenstraat

Deze straat is genoemd naar Wilhelmus Theodorus Jansen, die leefde van 12 februari 1876 tot 19 november 1952. Hij werd geboren in Bemmelen. De heer Jansen was 46 jaar in dienst van de gemeente Bemmelen, waarvan van 1904 tot 1941 als gemeentesecretaris. Hij heeft zich beijverd voor de stichting van arbeiderswoningen, die later bezit werden van de bewoners.

Dr. Rudolph van Oppenraaijstraat

Genoemd naar de in 1856 te Bemmelen geboren Rudolph van Oppenraaij S.J.. Hij was assistent-generaal van de Jezuïeten te Rome. Van Oppenraaij was een zoon van een rijke boerenfamilie, die in die tijd veel invloed had in Bemmelen. Na een verblijf van ongeveer 20 jaar in Rome, overleed hij in 1936 in Den Haag.

De volgende keer weer een aantal namen.

Eef Arns.

Inleiding

Dit jaar is het precies twee eeuwen geleden dat de Fransen bezit namen van ons land, de republiek der Vereenigde Nederlanden. Daarmee begon een periode van Franse overheersing die zou duren tot in het jaar 1813. Bij de voorbereiding van een artikel over de met deze bezetting gepaard gaande krijgshandelingen in 1795 in onze streek, stuitte ik op een voorval dat op zich aardig genoeg is voor een afzonderlijk artikel.

Vrijheidsboom te Bemmél omgehakt

In de nacht van 26 op 27 augustus 1799 hakten onbekenden de vrijheidsboom in Bemmél om. Deze zaak staat opgetekend in de notulen van 31 augustus 1799 van het Departementaal Bestuur van de Rijn, het toenmalige provinciebestuur. In zwierig handschrift wordt dit feit als een ernstig misdrijf beschreven. Het deel van de notulen dat op dit voorval in ons dorp betrekking heeft, is hierna letterlijk overgenomen, inclusief taalfouten en inconsequenties in schrijfwijze.

31 Aug. 1799

*Is geleezen eene missive
van den Burger G.F. van Hu-
genpoth tot Aardt, rakende het
voorgevallene te Bemmél in den
nacht tusschen den 26e en 27e de-
zer lopende Maand Augustus,
als meede eene daer bij inge-
sloote missive van den Schout
van Bemmél Rudolph, en is
naer deliberatie beslooten, te
Bemmél voornoemd, eene
Waerschouwing te laten doen,
en deselve aan den burger G.
F. van Hugenpoth tot Aarth ten fine
van dadelijke Publicatie en*

affixie te doen toekomen,
als meede, om de missive
van den Schout van Bommel
aan gemelden Burger van
Hugenpoth tot aert te rug te
zenden.

WAARSCHOUWING

Het Departementael Bestuur
van den Rhijn met de uitterste
Verontwaardiging vernooten
hebbende dat een of meer boos-
wigten zich niet hebben ontzien
om in den nacht tusschen
den 26 en 27 dezer maand Augustus
de Vrijheidsboom te Bommel om
te hakken, belooft bij deeze eene
premie van honderd Caroli-guldens
te betalen aan den geenen, wel-
ke den dader of de daders van
dit hoog Strafbaer fait weet aen te
wijzen, zoo, dat dezelve in han-
den der Justitie geraaken en
naer Verdiensten zullen worden
gestraft. - Waerschouwende bij
deeze een iegelijk, zich te ont-
houden van alle rust verstorende
daeden en gesprekken, het
verspreiden van Schrikverwek-
kende tijdingen & e. op poene
van volgens de wetten in cas
van Contraventie ten regoureus-
te gestraft te zullen worden.
Gedaan te Arnhem den 31^e Augus 1799

Het 5 jaer der Bat. Vrijheid

Ter ordonnantie van
het voorn. Bestuur

Hierna volgt een nadere toelichting op deze notulen.

Het was de schout van Bommel, Rudolph genaamd, die het voorval, via een missive, onder de aandacht van burger G.F. van Hugenpoth tot Aerdt heeft gebracht. Laatstgenoemde was niet zomaar een burger. In andere stukken uit dezelfde periode wordt deze baron aangeduid als rechter van het ambt Over-Betuwe. Hij was de eerste door de Over-Betuwse bevolking gekozen ambtman, de dijkpresident. Het ambt vertegenwoordigde in die tijd het lokale bestuur, een grote gemeente met een driedelige taak: regiobestuur, rechtspraak en waterstaatszaken.

Van Hugenpoth tot Aerdt heeft het aan hem gerapporteerde feit kennelijk zó ernstig gevonden, dat hij het Departementaal Bestuur er van op de hoogte heeft gebracht. Zoals uit de notulen blijkt, heeft dit bestuur over de zaak "gedelibereerd" en besloten om een poging te doen de schuldigen te vinden en een waarschuwing uit te doen gaan naar de bevolking. Het tweede deel van de vastlegging in de notulen betreft daarom de formulering van de tekst voor de officiële publikatie aangaande het uitloven van de beloning en de bedoelde waarschuwing.

Om deze publikatie, maar ook andere uitingen van het bestuur (verordeningen, oproepen, mededelingen, etc.) onder de aandacht van de bevolking te kunnen brengen, werd in die tijd gebruik gemaakt van zogenaamde plakkatens. Met "Publicatie en affixie" wordt dan ook bedoeld het aanplakken van een plakkaat ter openbare bekendmaking.

Een origineel plakkaat over dit voorval is niet bewaard gebleven. Uit dezelfde tijd zijn nog wel andere exemplaren in het Rijksarchief in Gelderland aanwezig. De plakkatens uit deze Franse periode hebben bepaalde overeenkomsten in opmaak, zie het voorbeeld verderop in dit artikel. Kenmerkend voor deze tijd is de kop: het embleem, met daaronder "Gelijkheid, Vrijheid, Broederschap". Ook de afsluitende datering is zo'n vast element. Aan de dagtekening wordt stevast de aanduiding "het ... Jaar der Bataafsche Vrijheid" verbonden: ons land droeg in die tijd de benaming Bataafse Republiek. Hoewel het afge-

drukte voorbeeld op de pagina hiernaast een plakkaat betreft, dat is uitgegaan in opdracht van het landelijk bestuur, zal het Bemmelse plakkaat er, qua opmaak, vergelijkbaar hebben uitgezien.

Vanaf begin september 1799 zullen inwoners van Bommel het plakkaat over het omhakken van de vrijheidsboom hebben kunnen lezen. Zoals blijkt uit de notulen werd een beloning in het vooruitzicht gesteld voor het aanbrengen van de schuldigen aan dit hoogst strafbare feit. Tegelijkertijd werd de bevolking gewaarschuwd zich van ordeverstoring etc. te onthouden, op poene (= op straffe) van, volgens de wetten uit die tijd, rigoureuze maatregelen.

Het laat zich overigens wel verklaren waarom een ogenschijnlijk licht vergrijp als het omhakken van een boom zo ernstig werd opgenomen.

Een vrijheidsboom was geen echte boom. Zoals blijkt uit diverse afbeeldingen daarvan ging het om versierde palen: zie de op pagina 30 opgenomen tekening van een dergelijke vrijheidsboom. Deze bomen, versierd met slingers, vlaggen, emblemen en in de top voorzien van een hoed of muts, symboliseerden de nieuwe tijd. In diverse publikaties wordt melding gemaakt van rond de vrijheidsboom dansende inwoners. Bijna als vanzelfsprekend richtte de agressie van de tegenstanders van de nieuwe tijd zich daarom vaak tegen dit in vele plaatsen neergezette symbool. En uiteraard was het gezag er op uit dergelijke gezagsondermijnende daden zoveel mogelijk te bestrijden.

Het tijdstip waarop het beschreven voorval in Bommel plaatsvond is overigens niet toevallig. De Franse bezetting was haar vijfde jaar ingegaan. Stadhouder Willem V en zijn medestanders waren in 1795 naar Engeland gevlucht. Daar hadden zij inmiddels geruime tijd gewerkt aan het organiseren van hun terugkeer. Op 22 augustus 1799 ondernam men weer een poging om vanuit Engeland voet aan land te krijgen in Holland. In 1795 achtergebleven Oranjegezinden, en wellicht ook anderen die in de verworvenheden van de nieuwe tijd teleurgesteld waren, probeerden van hun kant de situatie in het binnenland te destabiliseren. Een golf van subversieve acties is dan

GELYKHEID, VRYHEID, BROEDERSCHAP.

PUBLICATIE.

Het Uitvoerend Bewind
der Bataafſche Repu-
blik, doet te weten:
dat de Departementaa-
le Beſtuuren/ op de wyze by de Staatſ-
regeling bepaald/ op den 30. Maart
laatzetleden zyn geinſtalleerd/ en 'in
werking gebragt/ waar van by de-
zen aan de Ingezetenen dezer Repu-
blik word kennis gegeven;

Met laſt aan ieder der opgemelde In-
gezetenen/ om de Departementaale
Beſtuuren/ daarvoor te erkennen/ en te
reſpecteeren/ en al 'tgeene door dezelve/
ingeolge de Staatſregeling/ zal wor-
den gelaſt/ gehoortlyk naat te komen;

Wienſvolgenbz gelaſt het Uitvoer-
end Bewind hoorzn. dat deeze aſom-
me zal worden afgekondigd en aan-
geplakt/ daar zulkz gebzuſſelyk iſt.

In den Haag den 5. April 1799. Het
byſde Jaar der Bataafſche Wyſheſt.

(waſ geparaſheert)

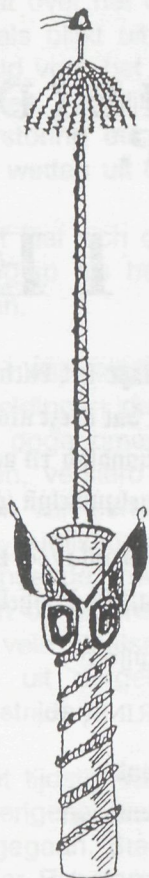
F. ERMERINS, vt.

(onderſtaad)

Ter ordonnantie van
hetzelve;

(waſ getekend)

S. DASSEVAEL,
Abt. Secr.

Zoals uit het artikel blijkt, moest de vrijheidsboom het vaker ontgelden. Het kwam voor, dat degenen die daarvoor verantwoordelijk waren, een boodschap in de vorm van een spotschrift achterlieten. Hierboven is zo'n spotschrift afgebeeld. Het gedicht eronder is als volgt:

Op de Fransche Vrijheidsboom

*Dees muts is zonder hoofd, verbeeld de Fransche Natie
 geen wortel heeft de boom, geplant uit desperatie
 geen hoofd of fundament, waar zal dit rijk in enden
 O náár vooruitgezicht, in rampspoed en ellende.*

Afb. Atlas van Stolk te Rotterdam, inv. nr. 5109.

In publikaties over deze Franse periode komen afbeeldingen voor van de vrijheidsboom te Amsterdam. De tekening op de linkerzijde van deze pagina is gebaseerd op die afbeeldingen. De boom in de hoofdstad zal met zijn lengte van 27 meter fraaier en imposanter zijn geweest dan de Bemmelse boom. Uit meer gedetailleerde tekeningen valt af te leiden, dat de afbeeldingen op de emblemen aan de boom een sterke gelijkenis vertoonden met de in de kop van de plakaten gebruikte symbolen.

ook waar te nemen in de periode augustus - september 1799, wanneer volop geruchten circuleren over de op handen zijnde bevrijding van Holland.

Zo pleegden Orangisten, vanuit de niet door de Fransen bezette Kleefse enclave Huissen, een overval op Westervoort, met de bedoeling om van daar uit naar Arnhem te trekken. Het Departementaal Bestuur zond in een reactie hierop 24 grenadiers vanuit het Franse garnizoen te Nijmegen naar Bemmelen om te voorkomen dat soortgelijke acties ook in de richting van ons dorp zouden worden uitgevoerd. De vrijheidsboom van Bemmelen is niet de enige die in deze periode van onlusten voor de bijl gaat: die van Gendt zou enkele dagen later volgen. De achtergronden van het incident zijn voor het bestuur natuurlijk een extra reden om zeer gebrand te zijn op het vinden van de dader(s).

Of de in het vooruitzicht gestelde beloning er toe heeft geleid dat de schuldigen daadwerkelijk zijn aangebracht en bestraft, heb ik niet onderzocht. Hun actie heeft in ieder geval niet kunnen leiden tot een spoedig vertrek van de Fransen. Die zouden hier nog bijna 14 jaar de dienst blijven uitmaken.

Gerard Sommers.

Bronnen:

1. Gelderse plakatenlijst 1740-1815, samengesteld door Mr. J. Drost, De Walburg Pers Zutphen 1982;
2. Rijksarchief in Gelderland, Bataafs-Franse Archieven, onderdeel Departementaal Bestuur van de Rijn, notulenboek maart-sept. 1799, no. 722;
3. Rijksarchief in Gelderland, plakkaat van 5 april 1799;
4. Over-Betuwe, Geschiedenis van een polderland 1327-1977 van G.J. Mentink en J. van Os, De Walburg Pers Zutphen 1985;
5. De oude Kleefse enklaves en hun overgang naar Gelderland 1795-1817, door Dr. E.J.Th.A.M.A. Smit, De Walburg Pers Zutphen 1975.

Agenda

Met deze rubriek willen wij u attent maken op tentoonstellingen e.d. in onze woonomgeving.

Nijmegen - Provinciaal Museum Kam (Museum Kamstraat 45):

"Wat je ver haalt is lekker" (t/m 16 juli 1995). Tentoonstelling over voedsel en drank, bereid in de Romeinse militaire keuken op het Kopsplateau in de periode 12 voor Chr. tot 70 na Chr.

In deze tijd zijn diverse tentoonstellingen gewijd aan de bevrijding. Wij noemen:

- Oosterbeek - Airborne Museum
T/m 1 oktober a.s. onder de naam "De Bevrijders".
- Apeldoorn - Historisch Museum
T/m 18 juni a.s. "Still Marching" is de naam van deze tentoonstelling die aandacht besteedt aan Canadese bevrijders van Apeldoorn, de oorlog en daarna.

Boeken

Een recent verschenen boek, dat mogelijk uw belangstelling heeft:

"Ooievaar brengt zondvloed" De onderwaterzetting van de Betuwe.

Het boek is geschreven door de historicus Ferdinand van Hemmen, ons bekend door zijn artikelen in "De Gelderlander". Hij beschrijft de periode van december 1944 tot maart 1945, toen grote delen van de Betuwe onder water stonden, doordat de Duitsers de Rijndijk bij Driel hadden doorgestoken in het kader van de operatie "Ooievaar". Prijs: f 29,90.

En waarom zouden we hier ons eigen boek ongenoemd laten?

"Twee keer bevrijd" Een bundel verhalen met oorlogsherinneringen van bewoners van onze streek. Prijs: f 10,-.

We zijn net zo thuis in de buurt als u

De Rabobank is een bank met een idee. Het idee dat je samen sterk bent. De Rabobank heeft als geen ander een traditie van samenwerken en bouwen aan relaties. Het is een bank van mensen vóór mensen.

Dat merkt u al snel in het persoonlijke contact. Elke Rabobank staat midden in de samenleving. Daarom zijn we vaak betrokken bij activiteiten in het bedrijfsleven, verenigingen en scholen. We weten wat er leeft, ook als het niet om bankzaken gaat. Kortom, we zijn een bank die net zo thuis is in de buurt als u.

Rabobank

Coöperatieve Rabobank "Over-Betuwe" B.A. kantoren te Angeren, Bemmeler, Elst, Haalderen en Valburg

Historische Kring Bommel

Secretariaat: L. Reinink,
Sportlaan 2,
6681 CE Bommel.

Bankrekening: Rabobank Bommel 10.57.26.443
(giro van de bank 889425)

Samenstelling bestuur:

L.J.F. Dolmans
(voorzitter/geschiedenis)

L. Reinink
(secretaris)

G.J. Sommers
(penningmeester)

E.W. Arns
(bestuurslid)

M.J.P. Janssen-v.Gelder
(documentatie)

Drs. M.H.J.M. Kocken
(archeologie)

De Pas 4,
6681 KC Bommel.

Sportlaan 2,
6681 CE Bommel.

De Houtakker 1,
6681 CW Bommel.

Meerweg 1,
6681 BC Bommel.

Dorpsstraat 8,
6681 BN Bommel.

Loostraat 11,
6681 AH Bommel.

Tel:

63064

62429

64933

61772

64349

61739

Redactie:

De redactie voor deze uitgave werd gevormd door Eef Arns, Louis Dolmans, Maria Janssen, Marc Kocken, Leen Reinink en Gerard Sommers. Kopij en andere berichten voor de redactie kunnen worden ingeleverd bij de redactieleden.

Lidmaatschap Historische Kring Bommel:

Deze uitgave wordt gratis verspreid onder de leden van de kring. Wilt u ook lid worden, of anderen lid maken: aanmelding kan plaatsvinden bij het secretariaat. De contributie bedraagt f 20,= per jaar; tweede en volgende gezinsleden betalen f 10,=.